

Irving Stoun

Stradanja duše

DEO II

ROMAN O ŽIVOTU
SIGMUNDA FROJDA

Prevela Ljerka Radović

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2018.

DEO DRUGI

KNJIGA DESETA

PARIJA

Jakob Frojd je umro u jesen 1896. godine, u osamdeset prvoj godini. Bio je toliko slabog zdravlja još od prošlog juna zbog nekoliko srčanih napada i bolesti mokraćne bešike, da je Sigmund znao da neće moći da preživi teško bečko leto. Iznajmio je malu vilu u Badenu za roditelje i Dolfi, jedinu sestru koja je ostala kod kuće otkako se Roza mesec dana pre toga udala. Jakobu je prijao blagi, mirisni seoski vazduh, šetao je i provodio prijatne sate na prednjoj terasi koja je gledala na zelenu dolinu.

– Idi u Ausze s Martom i decom – terao je Sigmunda. – I tebi je potreban odmor. Dajem ti reč da neću ni sat vremena biti bolestan dok se ne vratiš.

Jakob je održao reč. Ali sad, krajem oktobra, kad su se svi Frojdovi vratili u Beč, Jakob je dobio paralizu creva i meningealnu hemoragiju.

Sigmund i Aleksandar ostali su pored njega poslednju noć. Jakob je umro pre ponoći. Kad je umirao od iznenadnog skoka temperature, obrazi su mu se tako zacrveneli da je Sigmund uzviknuo:

– Pogledaj koliko otac liči na Garibaldija!

Tog trenutka Jakobova creva su popustila. Krevet se isprljao. Aleksandar je presvukao, a Sigmund oprao oca. Onda je prešao u susednu sobu, gde je čekala Amalija. Zagrlio je majku, poljubio je i nežno rekao:

– Otac je imao laku smrt. Hrabro se držao, kao izvanredan čovek, kakav je i bio.

Sigmund je pripremio jednostavan ispraćaj. Kupio je mesto u izraelitskom delu centralnog groblja, oko petnaest minuta pešice od ulaznih vrata, stazom duž koje su se nalazili veliki nadgrobni spomenici s uklesanim natpisima sa jevrejskih hramova. Kod brijača kod koga je išao svakog dana neočekivano je morao da čeka, tako da je malo zakasnio na ispraćaj. Aleksandar i Dolfi tužno su ga pogledali. Te noći je sanjao da je bio u prodavnici na kojoj je bio okačen ođštampan natpis: „Molimo vas da zatvorite oči.“

Sutradan se setio tog sna. Prodavnicu je prepoznao kao brijačnicu; ođštampani natpis morao je da znači: „Čovek mora da izvrši svoju dužnost prema pokojniku. Budući da je ja nisam izvršio, treba mi oprostiti takvo ponašanje.“ San je bio izliv osećanja samoprekora koje smrt obično ostavlja preživelim...

Irving Stoun

Očeva smrt mnogo je uticala na Sigmunda. Pisao je Vilhelmu Flisu: „Nekim od mračnih puteva, izvan zvanične svesti, smrt oca me je duboko pogodila. Mnogo sam ga cenio i zaista ga dobro razumeo, i sa svojom čudnom mešavinom duboke mudrosti i veselosti, pune fantazije, on mi je mnogo značio u životu. Kad je umro, život mu je već odavno bio završen, ali smrt u čoveku uskomeša celu prošlost.“

Onaj Sigmund Frojd, koji je dočekaio smrt svoga oca, bio je već savladan. Smrt je bila krotak čin u poređenju s prepređenijim oblikom nasilja koje se dogodilo pre nekoliko meseci, u kojem je bio i podstrekač i žrtva. Postao je žrtva ostrakizma zbog predavanja „Etiologija hysterije“, koje je održao u Društvu za psihijatriju i neurologiju, krajem aprila. Rekao je Marti:

– Magarci su predavanje ledeno primili. – Rad i sadržaj bili su potpuno odbačeni. Univerzitetski medicinski i naučni krugovi nisu hteli da prihvate ni zrnice dokaznog materijala niti zaključke koje je izveo. Predsednik Kraft-Ebing, koji je tad predsedavao u svom kabinetu, izjavio je:

– Zvuči kao naučna bajka.

Međutim, prave nepravilike počele su tek kad je Sigmund objavio da će štampati predavanje u *Bečkoj kliničkoj reviji*, u pet nastavaka, tokom maja i juna. Njegove kolege ozbiljno su se protivile tome. Najžešće su odbacivali njegova otkrića, koja su smatrali neprihvatljivim, o dečjoj seksualnosti i seksualnom nasilju nad decom. I sam je bio toliko poražen tim materijalom da ga je izbacio iz prvih desetak slučajeva. Kako je moguće da je bilo toliko očeva koji su napastvovali svoje ćerke ili ih preterano seksualno uzbuđivali? Osim u onakvim necivilizovanim slučajevima, kakav je bio slučaj brđanke Katarine, to je bilo potpuno neverovatno. Kad su se njegove pacijentkinje asocijacijama vraćale na dečje uspomene, doktor Sigmund Frojd je pokušao da ih dovede do drugih, verodostojnijih materijala. Ali šta je mogao kad je sakupio celih sto slučajeva, koji su dokumentovali nečuvenu činjenicu da su napastvovanje ili seksualni stimulans neke druge vrste bili obična stvar između oca i ćerke, kao i između majke i sina?

Kurir iz psihijatrijske klinike profesora Kraft-Ebinga doneo je Sigmundu pismo s pitanjem: Da li bi her doktor Frojd mogao da odvoji jedan sat predveče? Pregledavši rokovnik, Sigmund je poslao odgovor da će mu biti milo da dođe u šest sati. Osećao se čudno što se vraća na bivša odeljenja profesora Mejnerta, gde je pre trinaest godina bio sekundarijus i gde je lečio stotine istih takvih pacijenata kakvi su ovi koji sad leže u krevetima postavljenim u dva reda, po deset sa svake strane, s ponekim bolesnikom u ludačkoj košulji, a da nije znao od čega boluju te nesrećne duše koje je profesor Mejnert otpisao kao

Stradanja duše

beznadne slučajeve. *Kako je mogao da bude toliko slep? Kako i dalje svi mogu da budu slepi?* Nije bilo potrebe čekati da pacijent umre da bi mu mozak isekli mikrotomom i stavili pod mikroskop kako bi otkrili šta je prestalo da funkcioniše. Tu oko ništa nije moglo da vidi! Samo je tokom života bilo moguće ući u taj mozak, pronaći u najdubljim dubinama nesvesnog tačno ono što se slomilo, ono što je u prošlosti prouzrokovalo neuroze, koje su se završile u tim bolničkim posteljama kao mentalni ili duševni poremećaji, kao bolesti koje su mogle da osakate i ubiju isto tako sigurno kao i neko telesno oboljenje.

Kraft-Ebing je nezatno promenio Mejnertovu radnu sobu; još je ličila na kapelu, s nekoliko malih visokih prozora duboko uvučenih ispod plafona s gredama. Tu su bile police s drugim knjigama, firentinski pisci sto, bogato izrezbaren medičijevskim ljljanima. Kraft-Ebing je uneo i udobnu fotelju presvučenu crvenim bečkim damastom, s daskom za pisanje preko naslona za ruke za beskrajne rukopise koji su izlazili iz njegovog neumornog pera. Sada je već četiri godine bio u toj kancelariji, u koju je prešao neposredno posle Mejnertove smrti.

Profesor Kraft-Ebing je pričvrstio tek napisane strane za dasku za pisanje, ustao i pozdravio Sigmunda prijateljskim osmehom. Prilično je ostario za protekle četiri godine; talasasta kosa se prorodila. Bio je ćelav i sed; u crnoj, snažnoj muževnoj bradi nazirale su se srebrnaste vlasi. Ali to je i dalje bila jedna od najmoćnijih glava rimskog senatora koju je Sigmund video: sa istaknutim nosom i duboko usađenim očima koje su se skrivale ispod ogromnih obrva. Ta glava je imala sjajan mozak. Bio je blag i spreman da pomogne kao malo koji učitelj iz naučnog sveta.

U uglu sobe čitao je neko koga Sigmund nije odmah primetio. Onda se profesor Vagner-Jaureg okrenuo i, rukujući se toplo sa Sigmundom, čvrsto mu stegao ruku da ga je zabolelo. Vagner-Jaureg je zadržao „seljački“ izgled: snažne ruke i trup drvoseče. Sigmundu se srce steglo kad je shvatio da je pozvan na sastanak najstručnijih psihijatara kakav je samo mogao da se okupi na nemačkom govornom području; jer je Vagner-Jaureg, baš kako je sam preokao, bio pozvan s Univerziteta u Gracu da preuzme jednu od dve psihijatrijske klinike Univerziteta u Beču. Nije izgledao ni dana stariji od one Sigmundove posete njegovoj radnoj sobi, kad mu je poželeo sreću u Gracu; oči zelene kao more, kratko podšišana plava kosa, izbrijana brada, duguljasto lice sa usukanim plavim brkovima.

Kraft-Ebing reče ljubaznim glasom:

– Hvala vam što ste došli, *Herr Kollege*. Evo kolača i kafe. Molim vas sedite i osećajte se prijatno.

Irving Stoun

Sigmund je promrmljao hvala i pomislio: „Prijatno mi baš neće biti. Ali kafa će pomoći.“ Kraft-Ebing nije bio čovek koji se osmehuje jer ga nešto zabavlja, već zato što je želeo da se neko opusti, obično onaj ko je u neprilici.

– Frojde, vaše predavanje još vam nije nanelo nepopravljivu štetu; nijedan novinar nije bio prisutan, a naše društvo bilo je puno obzira i nije dozvolilo da se ijedna reč preda u štampu. Na kraju krajeva, društvo je forum otvoren za sve kvalifikovane lekare. Vi ste svakako čuli mnoge neobične hipoteze koje su se ovde izlagale, a koje nikad nisu preživele svoje prvo putovanje.

– Onda, her profesore, vi smatrate da su moje ideje smešne?

– To je možda previše jaka reč među kolegama...

– Ja taj pojam upotrebljavam bez predrasuda. Učinio sam sebe pomalo smešnim kad sam se vratio iz Pariza i održao prvo predavanje o muškoj histeriji. To je bilo pre svega deset godina, ali danas je taj koncept prihvaćen u bečkim neurološkim krugovima. Kasnije sam napravio sebe smešnim kad sam praktikovao hipnozu u Mejnertovom rodnom gradu... vaš dolazak i vera u hipnozu kao terapeutsku metodu ohrabрили su me...

U sobi je zavlдалo teško ćutanje. Vagner-Jaureg je kratko koračao, a onda je rekao svojim glasom drvoseče, tako da je svaka reč padala kao sekira na brezu:

– Frojde, zajedno smo radili na medicinskom fakultetu, radili smo jedan pored drugog godinama u laboratorijima. Divio sam se vašem radu na dečjoj paralizi. Zbog toga vas molim, nemojte da štampate svoje predavanje. To će vam naneti nepopravljivu štetu. Izgubićete poštovanje koje sada imate. I Kraft-Ebing i ja smatramo da idete previše brzo i da previše mnogo rizikujete. Treba da radite još mnogo godina, da prikupite još dokaza, da proverite hipoteze, da otklonite mogućnost greške.

Sigmund je bio očajan. Posmatrao je lica dvojice uspešnih ljudi pred sobom. Kraft-Ebing doda mirno:

– Analizirali smo vaše predavanje, deo po deo, i uverili se da ste načinili osnovnu grešku uvodeći pojam „dečja seksualnost“. To je potpuno nespojivo s ljudskom prirodom. Molim vas, Frojde, držite se onoga što ste obećali u svom predavanju i nemojte da dopustite da vaše pretpostavke preduhitre vaša zapazanja. Nemojte da napustite puteve precizne nauke kojoj ste posvetili život. Prerano štampanje neće naškoditi samo vašem ugledu.

– Kome bi još moglo da naškodi? – zapita Sigmund zapanjen.

– Medicinskom fakultetu. *Rundschau* ima široki krug čitalaca. Vašem univerzitetu mogli biste da učinite medvedu uslugu.

Sigmund je u sebi zaječao. Pitao je hrapavim glasom:

Stradanja duše

– Her profesore, pročitao sam neke pogrde kojima su vas obasipali zbog vaše značajne knjige *Psychopathia sexualis*. Sigurno je bilo ljudi koji su vas opominjali da ne štampate takav revolucionaran materijal, koji je takođe uglavnom nespojiv s ljudskom prirodom?

Kraft-Ebing je stajao čuteći. Crnpurasto lice grčilo mu se od bola. Vagner-Jaureg se postavio između njih:

– Frojde, muči me osećaj da u vašem zaključku o seksualnom uznemiravanju dece postoji neka suštinska greška koju ćete sigurno tokom vremena otkriti, posle dubljeg istraživanja. Zbog toga vas molim da još ne štampate. Vi znate šta kažu naši austrijski seljaci kad uhvate nekoga da je mnogo pogrešio? *Du hast dein Hosentürl offen*.*

2

Oskar Ri je pozvao Sigmunda i svog šuraka Ludviga Rozenštajna da se sastanu sutradan posle podne u restoranu blizu Tuhlaubena. I direktor Maks Kusovic bio je tamo, što je bila retka čast. Iako su pozdravi bili srdačni kao i uvek, za stolom je vladala neka tuga zbog koje nisu mogli da jedu komadiće teletine i krompira u ružičastom sosu od paprike.

Članovi Kasovicevog instituta prisustvovali su Sigmundovom predavanju; ali nijedan nije mogao da prihvati nijednu reč od onoga što je rekao. Profesor Kasovic, koji je sada imao četrdeset četiri godine i koga su veoma cenili u evropskim medicinskim krugovima, mislio je da je ovo Sigmundov presudan trenutak: ako štampa svoje predavanje, više neće biti povratka. Rozenštajn je rekao da se Sigmund nalazi usred okeana, a nema ni za šta da se uhvati osim za gušćije pero. Oskar Ri mu je pokazao novu knjigu profesora Freunda i Zaksa, neurologa iz Vroclava, u kome su autori prisvojili Sigmundove glavne ideje iz njegove *Organske i histerične motorne paralize*, ne spominjući njegovo ime. Oskar je rekao sa setnim, prisnim osmehom:

– Ako je imitiranje najiskreniji oblik laskanja, onda je plagijat bezumno divljenje! Ti si najbolji dečji neurolog koga imamo; gotovo sve što Ludvig i ja znamo, naučili smo od tebe. Ostani s nama ovde, gde ćeš imati solidnu, sigurnu, uglednu karijeru. Ova tvoja sadašnja nastojanja ostaviće te po strani... od medicinske nauke, od poštovanja! Zašto podnosiš tako besmislenу žrtvu?

Poslednjih dana aprila bilo je toplo. Išao je polako kući pogleda uprtog u kamen kojim je popločana ulica. Činilo mu se kao da su se nekadašnji zidovi tvrđave, srušene po naredbi cara Franje Josifa pre nekoliko godina da bi se

* Šlic ti je otkopčan.

Irving Stoun

izgradio Ring, ponovo podigli da ga zarobe. Bio je zatvorenik. Posmatrala su ga dvojica stražara: prvi je bio njegova unutrašnja priroda koja mu nije dozvoljavala da se povuče kad je uveren da je u pravu; drugi su bili medicinski krugovi Beča, koji ga više nisu priznavali za lekara. Ispričao je Marti čitavu scenu, reč po reč, o poslepodnevnom sastanku s Kraft-Ebingom i Vagner-Jauregom. Njen život biće ugrožen; imala je pravo da zna šta ih čeka.

– Marta, oni su dobri ljudi; oni mi žele najbolje. Ali kao što Kraft-Ebing i Vagner-Jaureg štite ugled Medicinskog fakulteta, isto tako i Kasovic i Oskar, duboko u duši, ne žele da bilo kakav incident dirne u Dečju bolnicu.

Marta se približavala trideset i petoj godini. Prošlo je pet meseci otkako se rodila Ana, u decembru 1895, njihovo šesto i, kako su odlučili, poslednje dete. Marta se loše osećala tokom poslednjih meseci trudnoće; porođaj je bio težak. Međutim, dete je dobro napredovalo. Tek sad su joj se vraćali zdravlje i dobro raspoloženje. Njena kosa, sjajna i crna, još je bila zalizana iza ušiju; oči joj nisu izgubile svoju sivozelenu blagost. I pored šestoro dece, mnogo je manje ostarila od Sigmunda koji je, u četrdesetoj godini, imao sede pramenove u bradi, i izborano lice.

Ona ga uze za ruku. Za vreme sporog oporavka mnogo je vremena provodila u postelji, a on joj je svakog jutra i svake večeri po jedan sat čitao njihovog omiljenog pisca, Švajcarca Konrada F. Majera. Pazio je da u spavaćoj sobi ima uvek mnogo ciklama, koje je volela.

– Sigi, hoćeš li štampati referat?

– Hoću. Uradiću posle ručka poslednju reviziju i predveče ću odneti u *Rundschau*.

– I to će, prema tvrdnji tvojih kolega, biti kraj?

– Neće, to će biti početak... praznine koja će se zatvoriti oko mene...

Marta se osmehnu kao dobrodušna majka i promrmlja:

– U početku stvori Bog nebo i zemlju. A zemlja beše bez obličja, i pusta...

I reče Bog: neka bude svetlost...

Sigmund je poljubi u obraz i pomisli: „Nijedan brak nije potpun dok žena prema mužu ne gaji materinska osećanja.“

Marta nastavi:

– Povremeno si pominjao preseljenje u neki novi grad. Čini mi se da ne bih mogla da podnesem pomisao da odemo u London ili Njujork, jer ne znam jezik. Ali ako hoćeš da se preselimo u Berlin... ?

On čučnu ispred njene fotelje i uze je za ruke.

– Hvala ti, draga moja devojčice, što mi poklanjaš tu žrtvu. Ali neće biti potrebno. Sećam se jevrejske priče o torbarima koji pešice lutaju s torbama

Stradanja duše

na leđima i prodaju robu po selima. Uveče se skupljaju u seoskoj gostionici da jedu i spavaju, a torbe ostavljaju u dvorištu. Torbari se nadmeću među sobom u jadicovanju: njegova torba je najteža, najneudobnija za nošenje, najviše iscrpljuje od svih torbi koje je čovek natovario na leđa. Onda se jedne noći gostionica zapalila. Svi torbari izjurili su u dvorište... i svaki je dograbio svoju torbu. Beč je moja torba. Beč je moj zatvor. Moram da ostanem i osvojim tvrđavu iznutra. Moje pisanje će biti kao Jerihonska truba: ako dovoljno dugo trubim, srušiće se zidovi.

Devojka im donese čaj.

– Dovoljno gust – primeti Sigmund – da po njemu može da se gazi; najbolji melem za izubijan i izmučen ego. – Srkutao je lagano, uživajući u toploti koja mu se slivala niz grlo.

– Marta, moram da dam otkaz u Kasovicevom institutu. Prošlo je deset godina otkako sam ušao u stan iznad apoteke i dobio sobu za Dečje neurološko odeljenje. Radio sam hiljade sati, lečio hiljade pacijenata, pisao dobre i korisne radove. I ranije sam već želeo da dam otkaz. Sada je pravi trenutak.

Marta se namršti.

– Zar neće pomisliti da daješ otkaz jer si povređen što su odbili tvoje predavanje?

– Možda; ali malo će im i laknuti. Datiraću otkaz na šesti maj, na moj četrdeseti rođendan. Postaću svoj čovek, radiću samo na neurozama i nesvesnom. Kad čovek završi četiri decenije marljivog i nesigurnog života, onda zaslužuje slobodu. – On se s mukom osmehnu: – Ako to, kao što je rekao Jakobov putnik koji je putovao u Karlove Vari bez karte i dobijao batine na svakoj stanici, „moja konstitucija izdrži“.

Predavanje je odštampano u *Rundschau*. Doktor koji je mnogo godina poznao u Algemajnes krakenhausu prelazili su na drugu stranu ulice da ne bi morali da ga pozdrave. Kad je prisustvovao sastancima u Lekarskom društvu, niko mu ne bi ni klimnuo glavom niti mu se obratio.

U Beču se služavkin prtljag s prezirom nazivao „sedam suvih šljiva“. Devojke su često otpuštali govoreći im: „Pakuj svojih sedam suvih šljiva i napolje!“ Na Medicinskom fakultetu doktori su govorili, kad bi se povela reč o doktoru Frojdu: „Spakovao je svojih sedam suvih šljiva i nestao.“ Neki sekundarijus, koji je ranije bio na Odeljenju nervnih bolesti kod primarijusa Šolca, prokomentarisao je teorije privatnog docenta Frojda uobičajenom nemačkom frazom:

– *Nicht auf meinem eigenem Mist gewachsen.**

* Nije iznikao na mom dubretu. To nije moj čovek. (Prim. prev.)

Irving Stoun

Izbegavali su ga i prezirali... kao da je parija. Jecaj mu je razdirao grudi, ali nije otišao dalje od stisnutih zuba:

– Izolovan sam! Usamljen sam!

Njegova praksa se smanjila kao da je stavljen na crnu listu. Nije bilo pacijenata iz Algemajnes krakenhausa ni iz Kasovicevog instituta, ni od lekara koji su mu ranije slali pacijente.

Nastavio je na Univerzitetu svoja predavanja o hysteriji i velikim neurozama, ali je imao svega četiri slušaoca. I dalje su ga srdačno primali na subotnje partije taroka, ali je retko odlazio, osećajući da ga njegovi prijatelji sažaljevaju. Marta je pokušavala da ga uveri da su Oskar Ri i Leopold Kenigštajn nesposobni za takvu glupost. Pitao se da li je manija gonjenja zarazna. Da je nije dobio od onog psihotičnog oficira koga je lečio?

Kako je bilo malo izgleda da će ga ponovo pozvati u bilo koje medicinsko društvo, a objavljivanje njegovog predavanja je dovelo, prema njegovim rečima, „do prekida većine mojih ljudskih kontakata“, on upita bivšeg poznanika svog oca da li postoji neka grupa ljudi s kojima bi mogao da diskutuje o svojim otkrićima.

– Gde bih mogao da nađem krug odabranih ljudi čvrstog karaktera koji će me primiti prijateljski uprkos mojoj drskosti?

Stariji čovek mu odgovori:

– *B'nai B'rith** je društvo gde mogu da se nađu takvi ljudi. Ali što se tiče sastanka o kome govorite, preporučio bih vam mlade ljude u Jevrejskom akademskom društvu čitalaca.

Tridesetak mladih ljudi sakupilo se u društvenoj prostoriji u Ringštrasenhausu jedne subote uveče. Nisu znali ništa o onome što je Sigmund nazvao „prvim pogledom u dubine nagonskog života čoveka“, niti su ikad čuli o arhitektonskoj strukturi nesvesnog. Slušali su kao opčinjeni, ispunjeni poštovanjem, a onda postavljali pitanja koja su pokazivala da su željni da saznaju više, iako su shvatili samo početak od onoga što je doktor Frojd imao da kaže. Kad je ušao u stan u Bergase, Marta primeti sjaj u njegovim očima i reče:

– Hvala bogu. Dobro je prošlo.

Srećom, porodične vesti su bile dobre. Rođacima u Njujorku i Beču išlo je dobro. Rodilo se prvo Paulino dete, Roza. Roza Frojd zaljubila se u trideset šestogodišnjeg Hajnriha Grafa, četrdesetčetvorogodišnjeg doktora prava, koji je posle sedmogodišnjeg specijalnog obrazovanja postao član advokatske komore, obrazovanog čoveka izvanredne inteligencije i s advokatskom praksom koja je

* *B'nai B'rith* (hebr.) – Bnej-brit, sinovi zaveta; jevrejsko društvo s međunarodnim članstvom. (Prim. prev.)

Stradanja duše

ubrzano napredovala. Bio je autoritet za zaštitne žigove i železničke vozarane. Objavljivao je i radove u stručnim časopisima. Roza se nije ozbiljno zagrejala ni za jednog momka otkako je mladi Brust još pre deset godina pobjegao iz Frojdove kuće. Nije čeknula za Brustom, niti se odrekla pomisli o udaji kao Mina kad je umro Ignac Šenberg; bila je romantična devojka, koja je verovala da negde na svetu postoji muškarac koji odgovara baš njoj.

Sigmund je bio dever. Potpisao je potrebna dokumenta pošto su se nevesta i mladoženja poljubili ispod *hupaha* u svetilištu hrama u Milnergase. Marta je priredila svadbeni ručak. Stan je bio prepun mirisnih ljiljana; služili su francuski šampanjac. U tri sata tridesetak Frojdova selo je da ruča, a deca za posebnim stolom. Marta je služila supu, govedinu s mladim krompirom i peršunom; a onda remek-delo bečkog poslastičarskog umeća, *Malakoff*, tortu od čokolade sa šlagom. U pet sati mladenci su se izgubili i otputovali na medeni mesec.

Sad je ostala još samo Dolfi. Budući da je bila nekoliko godina mlađa od Roze, niko se pre Rozine udaje nije brinuo što je neudata. Sada su Sigmund i Aleksandar morali da priznaju jedan drugom da tu postoje bitne razlike: naime, do sada se za jednostavnu Dolfi nije ozbiljno zainteresovao nijedan mladić.

Sigmund je izdržao s mirom u duši sve napade koji su se pojavili protiv rada „Nasleđe i etiologija neuroza“, koji je napisao za *Revue Neurologique*. Većina komentatora preuzela je ton doktora Adolfa Štrimpela, nemačkog neurologa, koji je u svom prikazu *Studija o hysteriji* dao „sramnu belešku“, kako je to Sigmund opisao Marti, i ozbiljno posumnjao u Sigmundovu terapeutsku proceduru i pisanje: „Ne znam da li se takvo zagledanje u najintimnije lične doživljaje može u svim okolnostima shvatiti kao zakonito, čak i kad ga sprovodi najčasniji lekar.“

Objavljivanjem članka u *Rundschau* uleteo je u tropski ciklon. Nazivali su ga naizmenično „pokvarenom dušom“, „sklonim požudi“, „seksualnim manijakom“, „trgovcem pohotom i pornografijom“, „skrnaviteljom duhovnih vrednosti čoveka“, „nepristojnim“, „bestidnim“, „požudnim“, „bestijalnim“, „sramotom za svoju profesiju“ i, na kraju, „antihristom“. Njegove kritičare, a i lekare, najviše je uzbudio materijal o seksualnosti dece, koji je sakupio kad ga je pacijent vodio kroz slojeve zamena, lažnih sećanja, do ranog detinjstva i potisnutih uspomena na seksualnost. Saznao je za razne erogene zone, koje su deca otkrivala i na koje su se koncentrisala. Posle nekoliko godina intenzivnog rada dokumentovao je oralnu seksualnost; osim toga, primetio je:

– Ljubav i glad sastaju se na ženinim grudima.

Počeo je da shvata i neka značenja analne seksualnosti, kad je i kako ona počela, i do kojeg se nivoa razvoja nastavljala; neki njegovi pacijenti homoseksualci

Irving Stoun

vraćali su se u svesnom stanju na početak svoje analne seksualnosti. Neverovatan broj mladih smatrao je da se deca rađaju kroz anus!

U Beču su deca, naročito mala, smatrana potpuno nevinim, božanskim anđelićima, koji ne poznaju tu ponekad životinjsku seksualnost dok ne odrastu. Doktor Sigmund Frojd je sad isprljao ne samo materinstvo i očinstvo nego je oskrnavio i dečji život, u kome je sve bilo čisto, bezbrižno...

– Da li je bolje biti bolestan i uništiti neki život nego govoriti o čovekovoj prirodi koja se sastoji od nagona? – zapita on Martu dok su ona i njena sestra Mina užinale s njim. Mina je sad imala trideset i jednu godinu. Još je bila ona srdačna žena kakvu je Sigmund upoznao kad joj je bilo sedamnaest godina; činjenica da više nije tražila ličnu ljubav niti želela da ima porodicu ni na koji način nije smanjila njeno spontano uživanje u životu. Za Martu je bila pravi blagoslov i tračak sunčeve svetlosti u Frojdovoj kući u vreme obeshrabrenosti. Kad je gospođa Bernajs jednom prilikom došla iz Vandsbeka u posetu, Sigmund i Marta su je zamolili da dozvoli Mini da ostane s njima u Beču. Mina je pristala, ali je tražila da taj plan ponovo razmotri za nekoliko meseci. Deca su volela tetku. Marta je bila srećna što ima sestru da joj se poverava, naročito otkako je izgubila Matildu Brojer.

Tetka Mina je optužbe protiv Sigmunda smatrala smešnim.

– Nisu mogli da pronađu goreg kandidata za te optužbe – uzviknu ona. – Oh, Sigi, kad bi samo znali koliko si ti konvencionalan! Čak bi te i kraljica Viktorija nazvala stidljivim čovekom. Zašto ne mogu da shvate da samo objašnjavaju i opisuješ, a ne braniš? Na kraju krajeva, nisi ti izmislio ljudsku prirodu. Zar Darwin ne kaže da smo nastali pre mnogo miliona godina i od hiljadu vrsta?

– Da – odgovori Sigmund – bio bih veoma srećan kad bi se naročita vrsta, *Homo mediculis*, vratila u prvobitno blato iz kog je nastala.

Marta podiže pogled s ručnog rada i reče da ga umiri:

– E, dragi, ostavi ogorčenost svojim neprijateljima.

3

Posle očeve smrti Sigmundu Frojdu sve je postalo teško. Nikako nije mogao da shvati ni razume zašto. Njegova izolacija, koja mu je bila podnošljiva sve do tog trenutka, sad mu je postala neizdrživa. Kad je priznao Vilhelmu Flisu: „Sad se osećam kao da sam iščupan iz korena“, znao je da je pretrpeo toliki emocionalni šok da prvi put u životu nije bio potpuno siguran ko je i šta je. Osećao je kako mu u glavi besni nemilosrdni rat suprotnih težnji. Sećao se Jakoba, jer je želeo da mu otac bude i dalje živ, da ne bude sahranjen na groblju zaboravljenih, a istovremeno iz dubine njegovog nesvesnog probijali su se strahovi, strepnje,

Stradanja duše

nejasna uznemirenost, koji su naletali na neumoljivog cenzora kao šum ptičjih krila u tamnoj noći; i ostavili ga zbunjenog i povučenog u sebe, dok su se njegova nervozna, delimično uobličena osećanja šetala između lobanje i želuca.

Setio se slučaja četrdesetdvoletnjaka, koji je, kad mu je otac umro, dobio napad straha, tako žestok da je bio uveren da ima rak na jeziku, slabo srce, agorafobiju. Pacijent je rekao:

– Kad mi je otac umro, odjednom sam shvatio da je sad red na mene. Nikad nisam razmišljao o smrti pre nego što je on umro, a sada stalno mislim o tome.

Sigmund je pokušao da ga uteši parafrazirajući Geteovu rečenicu: „Svaki čovek duguje prirodi jednu smrt“, ali taj najmudriji od svih aforizama nije uspeo da smanji neurozu njegovog bolesnika. Sigmundovi naponi da pomoću analize dođe do uzroka pacijentovog poremećaja takođe su propali.

A sad, uhvaćen na početku sopstvene neuroze, Sigmund pomisli: „Nas ne plaši naša smrt, već smrt našeg oca. Zašto?“ I pacijentov otac i njegov otac doživeli su osamdeset godina. I on i njegov pacijent bili su dobri sinovi. Zašto je onda toliko bezvoljan; zašto toliko utučen? „Voleo sam Jakoba, poštovao sam ga, poslednjih deset godina sam mu pomagao. Brinuo sam se nežno o njemu dok je bio bolestan... Zašto me muči taj užasan osećaj krivice?“

U judaizmu čovekova je dužnost da godinu dana ide svakog dana u hram i moli se za umrlog. Sigmund nije priznavao obredne forme religije. Ali simbolično, u toj svojoj usredsređenosti na Jakoba, činio je baš to: žalio je.

Bol zbog gubitka oca dovela je do toga da se plašio godina koje su stajale pred njim, u kojima će morati da ostane stranac u svojoj profesiji i svom gradu. Više nije mogao da trpi osećaj da ga izbegavaju. Bila mu je potrebna neka organizacija, institucija, neko mesto kome bi pripadao i koje bi, kao porodica, pripadalo njemu.

Znao je šta mora da čini. Morao je da se vrati na Medicinski fakultet Bečkog univerziteta, jer odavno to želi, a morao je da se odrekne želje pre četrnaest godina, kad mu je profesor Brike savetovao, budući da je siromašan a želi da se oženi, da otvori privatnu praksu. Želeo je akademsku karijeru; želeo je radne sobe i laboratoriju u Algemajnes krakenhausu, želeo je da predaje studentima; želeo je da dogura do redovnog profesora; želeo je svoje odeljenje i glas u kolegijumu Medicinskog fakulteta; skromnu ali stalnu platu. To bi mu ostavilo dovoljno vremena za privatnu praksu i pisanje.

Prevalio je četrdesetu godinu. Dubina i raznolikost rada u neuropatologiji doneli su mu titulu vanrednog profesora. Godine su prolazile a da nije mislio o tome, ali sad bi mu imenovanje rešilo mnoge probleme; postao bi pripadnik jednog od najvećih medicinskih fakulteta na svetu i time automatski zaslužio

Irving Stoun

poštovanje: profesura u Beču bila je položaj ravan položaju poluboga... To bi prekinulo kolebljivost njegove prakse. Od juna, kad je peti od njegovih članaka odštampan, do novembra, nije zaradio ni toliko da nahrani jato od šest vrabaca, a kamoli izgladnelu mladež, iako je sada u decembru radio deset sati na dan.

Međutim, to je bio najgori trenutak da podnese molbu!

– Sigi, kako ćeš da postigneš to čudo? – zapita Marta. – Da si bio zatvoren u Kuli ludaka, ne bi bio u većoj nemilosti Medicinskog fakulteta nego sada.

– Znam – odgovori on. – Profesor Notnagel je jedini koji mi je i dalje naklonjen, i to zato što je impresioniran mojom monografijom za njegovu *Enciklopediju*.

– Možda bi mogao da zatražiš da ti pomogne?

– Čoveku je to dopušteno kad je mlad, kad od profesora traži stipendiju ili docenturu. Ne mogu, u ovom slučaju moraju da me kandiduju dvojica redovnih profesora, Odbor šestorice mora da prouči moj rad, a onda za mene mora da glasa kolegijum, kao jedno telo, i da me preporuči ministru prosvete. To je jedini dostojanstven način.

– A ti si veoma dostojanstven čovek – zadirkivala ga je Mina.

Članovi društva za tarok nisu se iznenadili kad se Sigmund pojavio te večeri u subotu prvi put posle nekoliko meseci. Leopold Kenigštajn, jedini u grupi koji je predavao na Medicinskom fakultetu, podiže obrvu kad je Sigmund uzgred pomenuo da bi želeo da njegovo ime bude uzeto u obzir za godišnje imenovanje na fakultetu. I samog Kenigštajna nekoliko godina zaobilazili su prilikom izbora za vanrednog profesora.

U januaru, odmah početkom godine, Sigmund je čuo da se priča da će preporuku za položaj vanrednog profesora neuropatologije dobiti njegov šest godina mlađi kolega Lotar fon Frankl-Hohvart. Sigmund je poštovao Hohvarta, čija je monografija o tetanusu bila prvi naučni opis te bolesti, ali je smatrao da godine i rad na istraživanju njemu daju pravo na taj položaj. Pisao je Flisu: „Ohladio sam se kad sam čuo vest da je profesorsko veće predložilo mog mlađeg kolegu sa istom specijalizacijom za titulu profesora i tako mene prevideo, ako je ta novost istinita.“

Tokom prve nedelje februara dobio je separate svoje monografije *Infantilna cerebralna paraliza* koju je napisao za Notnagelov priručnik. Napisao je posvetu za profesora Notnagela i odneo mu je u radnu sobu. Notnagel je bio u svom uobičajenom debelom crnom odelu sa sivim prslukom, srebrnim dugmadima i crnom svilenom kravatom. Kosa mu je još bila pepeljastoplava, imao je dve bradavice na desnom obrazu i kukasti nos. Kao urednik priručnika, Notnagel bi u svakom slučaju dobio te strane, ali Sigmund je znao da se

Stradanja duše

upravo pišu preporuke za svako odeljenje posebno. Ako je uopšte imao bilo kakvih izgleda, onda to mora da bude odmah.

Notnagel prihvati knjigu levom rukom, a onda, ne pogledavši posvetu, pruži desnu da se rukuje sa Sigmundom.

– Her kolega, ovo neko vreme mora da ostane tajna, ali profesor Kraft-Ebing i ja predložili smo vas za profesuru, pored Frankl-Hohvarta. – On priđe pisaćem stolu i izvadi ispisan list papira. – Već smo skicirali preporuku. Ovde su Kraft-Ebingov i moj potpis. Dokument je spreman da ga pošaljemo odboru. Ako odbor ne prihvati našu preporuku, onda ćemo je sami poslati profesorskom kolegijumu.

Sigmundu se učini da će se onesvestiti. Misli su mu se kovitlale po glavi kao prvi jesenji sneg, iznenada zahvaćen olujom. Bilo je neobično da su i on i profesori Notnagel i Kraft-Ebing gotovo istovremeno pomislili na postavljanje privatnog docenta Frojda za profesora. Čudno, jer nijedan od njih trojice poslednjih nekoliko godina nije dolazio na tu ideju. Bilo je prirodno da Notnagel na to pomisli, jer je Sigmund prvorazrednim prilogom upravo obogatio njegov priručnik. Ali Kraft-Ebing! Čovek koji ga je opomenuo da će naneti nepopravljivu štetu i sebi i univerzitetu ako bude štampao svoje predavanje.

– Mi smo pametni ljudi – nastavi Notnagel svojim sigurnim glasom. – Vi znate da će biti problema. Možda ovim nećemo postići ništa osim što će vas staviti na tapet. Ali to je dobar početak, i možete biti sigurni da ćemo, korak po korak, ići do vaše kandidature. U međuvremenu je profesor Kraft-Ebing rekao da želi da vas vidi.

Kad je Sigmund ušao u Kraft-Ebingovu radnu sobu, on ustade i obuhvati rukama svoje ogromne zdepaste grudi, kao da grli sebe jer je uradio nešto dobro. Pošto je Sigmund mucajući zahvalio, Kraft-Ebing odmahnu rukom buneći se, i reče:

– Nema potrebe ni za kakvom zahvalnošću. To je trebalo da uradimo i ranije. Sad ćete napisati svoju bibliografiju; navešćete sve radove koje ste završili, sve projekte, istraživanja i publikacije.

Sigmund pomisli: „Kako su fini. Obojica pokušavaju da me ponovo uvedu u bečke medicinske krugove. Znam da imam malo šansi. Znam kako je teško da se dobije odobrenje od ministarstva; ali sad mogu o njima srdačno i s toplinom da razmišljam.“

Kraft-Ebing reče:

– Sedite, da malo porazgovaramo. Znam šta mislite: da je prošlo skoro godinu dana otkako sam nazvao vašu *Etiologiju histerije* naučnom bajkom i nago-
varao vas da taj materijal ne štampate. Međutim, ipak vas danas preporučujem

Irving Stoun

za mesto vanrednog profesora. Otkuda ta promena u srcu? Pa, prvo, kao što ste i sami spomenuli, i ja sam dobio više nego dovoljno pogrda za svoje štampane radove. Došao sam do zaključka da ne želim da ovekovečim takvu tradiciju. Ako se ne slažem s vašim teorijama o tome kako nastaje mentalna bolest, a ne mogu da se složim, to nije zato što vas ne smatram ozbiljnim čovekom. Vi jeste ozbiljni. A ni ja više ne verujem da pričate bajke da biste privukli pažnju. To je bio izraz koji uopšte nisam smeo da upotrebim. Izvinjavam se zbog toga...

– Nemate zbog čega da se izvinjavate, her profesore. Ja sam bio jedan od vaših najvećih poštovalaca...

– Nemojte pogrešno da me shvatite, Frojde – nastavi Kraft-Ebing, glasom koji je dolazio iz dubokog kanjona njegovih pluća. – Vi idete slepom ulicom. Bar meni izgleda slepa, jer sam tokom svog stručnog rada naučio da na kraju uvek vidim zid koji se zatvara, a to je *nasleđe*. Divim vam se zbog vaše odvažnosti i karaktera. Neću spomenuti ministru prosvete svoje sumnje u vaše nove teorije; samo ću vas pohvaliti zbog vašeg predanog i svestranog rada... – on zastade – i, među nama, her kolega, kad bi ta slepa ulica bila u mojoj glavi, a ne u vašoj, tek onda ne bih zapisao ništa u službenom izveštaju.

Kraft-Ebing je napisao oduševljeni izveštaj.

Sigmund je sastavio popis svojih radova, koji je trebalo predati Odboru šestorice Medicinskog fakulteta, imenovanom da donese sud o njegovim kvalifikacijama.

4

Bio je maj. Retko je imao manje od deset pacijenata na dan. Njegovoj sposobnosti da shvati bolest svojih pacijenata i da se ozbiljno bavi rešavanjem njihovih simptoma pridružila se analitička tehnika tumačenja snova. Jedna pacijentkinja neprestano je sanjala da pada, naročito kad kupuje na Grabenu, omiljenom kvartu uličarki. Da li je i sama želela da posrne? Došao mu je bolesnik koga, dok je bio dete, nisu mogli da nauče da koristi noćnu posudu, što je on kasnije u životu zamenio škrtošću. Sanjao je o novcu kao o prljavštini, izmetu i stalno sebe prekorevao što želi prljavštinu. Čim bi dodirnuo novac, odmah bi oprao ruke „da skine prljavštinu“. Bila je tu i žena koju je u snu mučila slika kako ide na trg s kuvaricom koja nosi korpu, a svaki je mesar odbija rečima: „To više nemamo!“ Tokom nekoliko sastanaka Sigmund je insistirao na toj rečenici sve dok nije saznao od bolesnice da njen muž više ne mari za nju, da je njegov dućan zatvoren.

Imao je pacijenta sa snažnom neurozom straha. Bio je to dvadesetsedmogodišnji muškarac, koji je zapao u takvo stanje da nije mogao ni da radi ni da